

պատճառով Ավար էր կոչվում, առաջացավ դեպի (հոռոմների) երկիրը ու (հասավ) մինչև Կոստանդնուպոլսո նախապարիսպները. նրանք (ավարները) Թրակիայի ամբողջ եկեղեցիները կողոպտեցին ու կործանեցին, նրանք քանդեցին ու ավերեցին քաղաքի տարսպի մոտ եղող ամպհովանին: Այն ժամանակ որոշ մարդիկ հասկացան արդար դատաստանի (իմաստը) ու ասացին. «Ինչպես որ մեր կողմնակիցներից ոմանք մեզ հետ համաձայն շեղողների հետ անարդարացի ձևով վարվեցին, նրանց եկեղեցիները կործանեցին, այնպես էլ աստված իր բարկությամբ մեր եկեղեցիներն (պատ- ժեց), և այժմ դրանք ամայացվել ու կործանվել են»: Դրա համար էլ բոլորը զարմանում ու փառավորում էին աստծուն, որը յուրա- քանչյուրին վարձատրում էր իր գործի համաձայն:

ԳԻՐՔ ԵՐՐՈՐԴ

Գ Լ Ո Ւ Խ 25

Տիբերիոս կայսեր ժամանակ, դեռ երբ նա կեսար⁶ էր (տեղի ունեցած) բազում պատերազմների ու դժբախ- տությունների մասին:

Ողորմած Տիբերիոսը Հուստինոս կայսեր կենդանության ժա- մանակ կեսար դարձավ, և որովհետև Հուստինոսը զանազան հիվանդությունների պատճառով խեղճ (վիճակում) էր, (ուստի) ինչպես պարսիկների, այնպես էլ այլ բարբառոս ժողովուրդների, որոնք ապստամբվել էին հոռոմների հղոր պետության դեմ, բոլոր տեղերում սլատերաղմները վարում էր կեսարը: Նրա⁷ (կայսրին) սպառնում էին բոլոր կողմերից, և Հուստինոսի մահից հետո ապստամբվեցին նրա դեմ, հատկապես անիծված այն ժողովուրդը, որն իր մազերի պատճառով Ավար⁸ էր կոչվում: Երբ նա ինքնա- կալ⁸ դարձավ, նրան մի փոքր ժամանակ էլ հանգիստ շունչ քաշել չթողեցին, և տարբեր տեղերից անընդհատ (անհանգիստ) լուրեր ու տեղեկություններ էին հասնում իրեն: Մեծամեծներից ու փոքրերից շատերը ցավում էին նրան, ասելով. «Պետության

⁶ «Կեսարը (լատ. caesar) որպես կանոն ընտրվում էր կայսեր կողմից՝ նա կայսրության երկրորդ մարդն էր և եթե կայսրը վախճանվեր առանց արու- զավակի, թագավորությունը ժառանգում էր կեսարը»: Տե՛ս Կոստանդին Ծիրա- նածին, ծնթ. 29, էջ 256: Խոսքը այստեղ Հուստինոս Բ-ի մասին է:

⁷ Բնագրում «Abris»-արբիս է:

⁸ Բնագրում «Avtokrator» է:

դժվարին դժբախտություններն ու ծանր օրերը նրան բաժին ընկան. օր ու գիշեր նա պայքարի ու հոգսերի մեջ էր, որպեսզի բոլոր տեղերում (եղած) պատերազմների համար զորք հավաքի ու ուղարկի:

Գ Լ Ո Ւ Խ 40

Հարիտի որդի՝ Մունդարի և նրա դեմ եղած մեղադրանքների մասին:

Երբ Կոմես Մավրիկիոսն արևելքում էր, որպես զորքի հրամանատար, նա համաձայնության եկավ արաբների թագավոր՝ Մունդարի հետ, որ համատեղ արշավեն պարսիկների երկիրը: Մի քանի օր առաջանալուց հետո, հասան Բեյթ-Արամեի⁹ դիմաց (մի տեղ), որտեղ գտնվում էր պարսիկների թագավորի քաղաքը¹⁰: Իրենց դեմ (սակայն) գտան ավերված կամուրջը, որի վրայով նրանք մտածում էին գնալ ու արշավել (պարսիկների) մայրաքաղաքը: Այն ժամանակ երկուսը վիճեցին, որովհետև Մավրիկիոսը ենթադրում էր, որ Մունդարն էր լուր ուղարկել պարսիկներին՝ նրանց նախազգուշացնելու համար, և դրա հետևանքով է, որ (պարսիկներն) ավերեցին կամուրջը: Փոխադարձ ատելությամբ ու զզվանքով, առանց մի բան անելու, վերադարձան: Այն ժամանակ երկուսն էլ Տիբերիոս կայսրին գրեցին, մեկը մյուսի վարմունքից բողոքելով: Կայսրն ամեն կերպ փորձեց նրանց հաշտեցնել, բայց չկարողացավ: Մավրիկիոսը գնաց կայսրի մոտ, խիստ մեղադրանքներ ներկայացրեց Մունդար թագավորին: Կայսրը հավատաց նրա խոսքերին և խիստ բարկացավ Մունդարի վրա և մտածեց այնպես անել, որ նրան բռնեն ու բերեն մայրաքաղաք: Այն ժամանակ Մագնա Կյուրատորը¹¹, որը Մունդարի բարեկամն ու պաշտպանն էր, և (Մունդարը) հույսով էր, որ նա իրեն կպաշտպանի կայսրի առաջ. սակայն սա կայսրին հաճելի չի նկատում համար ասաց. «Եթե հրամայես ես նրան շղթաներով կբերեմ այստեղ»: Այս առաջարկությունից կայսրը գոհ մնաց ու ուղարկեց Մագնային: Հրամանը ստանալով, նա արևելք մեկնեց՝ այն քաղաքը, որը կոչվում էր Խվարին և որը նա (Մագնան) էր հիմնադրել, և որպես քաղաք, պարիսպով շրջապատել էր և մեջն էլ տաճար կառուցել: Ենկեղեցու օծումը պատճառաբանելով, իր

⁹ Միջագետք:

¹⁰ Պարսիկների մայրաքաղաք՝ Տիզբոն:

¹¹ Կալվածների խնամակալ:

հետ վերցրեց Անտիոքի պատրիարքին, որպեսզի ավելի լավ խաբի
և Մունդարին համոզի զալու։ Տեղ հասնելով, նա պատգամ ուղարկեց
Մունդարին, ասելով. «Եկել եմ այստեղ այս եկեղեցու օծման և եթե
դժվար ճանապարհորդություն կատարած չլինեի, կգայի. քեզ
հարգելու, սակայն ցանկանում եմ քեզ տեսնել ու իմանալ առողջու-
թյանդ մասին, ուստի խնդրում եմ շտապ գաս ինձ մոտ, մի քանի
օրով և միասին հանգստանանք, բայց մեծ ծախսեր չկատարես ու
մեծ զորքով չգաս, այլ մի փոքր խմբով»։

Գ Լ Ո Ւ Ն 41

Մունդարի գալուստը Մազնայի մոտ, նրա ձերբակալու-
թյան և այլ բաների մասին։

Երբ Մունդարը ստացավ այս հրավերը, ուրախացավ և առանց
ուշացման մեկնեց նրա մոտ, դեպի իր սիրելի ընկերն (ունեցած)
վստահությամբ, առանց մեծ շքախմբի։ Նա (Մազնան) որպեսզի
չբացահայտի իր գարշելի դավաճանությունը, նրան ջերմությամբ
ընդունեց և հրամայեց մեծ տոնախմբություն կազմակերպել և
ասաց. «Բաց թող նրանց, որոնք քեզ հետ են եկել»։ Մունդարը
պատասխանեց նրան. «Դու ինչպես հրամայել ես, ես եկել եմ
փոքր շքախմբով իսկ առանց զորքի կամ փոքր խմբի չեմ կարող
վերադառնալ»։ Մազնան ասաց նրան. «Բաց թող և երբ մեկնես,
ես լուր կուղարկեմ և նրանք ետ կգան»։ Սակայն Մունդարը, որ
մեծ փորձ ուներ, իրեն դուր չեկավ այդ գործը, և նա սկսեց
վախենալ։ Նա լուր ուղարկեց իր բանակին, որ մի քիչ հեռանան
ու իրեն սպասեն։ Երբ նրանք հեռացան, Մազնան իր հետ եղած
զորքին հրամայեց գաղտնի մոտենալ, իսկ դուքսին (հրամայեց)
իր մոտ մնալ։ Երեկոյան նա Մունդարին ասաց. «Տեր իմ պատրիկ,
դու մեղադրված ես թագավորի առաջ և նա հրամայել է, որ գնաս
իր մոտ և քեզ պաշտպանես ու նրան համոզես, որ այն, ինչ քո
մասին ասել են, ճշմարիտ չէ»։ Այն ժամանակ Մունդարը պատաս-
խանեց նրան ասելով. «Բոլոր այս իմ գործերից հետո չեմ կար-
ծում, որ ինձ մեղադրանք ներկայացվի. չնայած ես կայսրի
ծառան եմ և չեմ հրաժարվում նրան ներկայանալուց, սակայն
այժմ հնարավոր չէ բանակը թողնել, որովհետև, եթե ես այդպես
վարվեմ, պարսկական արաբները կգան և իմ կանանց և երեխու-
ներին կգերեվարեն և իմ ունեցվածքն էլ կտանեն»։ Այդ ժամանակ
հոռոմների զորքը երևաց։ Մազնան բարկացած ասաց նրան. «Եթե
դու քո կամքով չգնաս, քեզ կշղթայեմ, էջին կնստեցնեմ ու այդ-

պես կուղարկեմ»։ Այն ժամանակ նրան պարզ դարձավ նրա խորամանկութունը և տեսավ, որ իր բանակի (օգնությունից) ղրկված է։ Նա (Մագնան) բռնեց նրան ու հանձնեց հոռոմների բանակին, որ հսկեն նրան։ Նա թշվառ ու խղճալի վիճակում էր, և նման էր անապատի առյուծին, որը բանտարկվել էր վանդակում։ Երբ իր զորքն իմացավ այս (եղածը) շրջապատեց ամրոցը և պատրաստվեց այն կրակի տալ, սակայն երբ նրանք տեսան, որ հոռոմները երևացին և ճակատամարտի են պատրաստվում, նրանք հեռացան։ Նրան (Մունդարին) հոռոմները շրջապատեցին և ուժեղ հսկողությամբ ամրոցից բերեցին և տարան մայրաքաղաք։ Երբ նա ժամանեց, կայսրը հրամայեց, որ նա այնտեղ ապրի, որտեղ որ նախկինում ապրել էր, և (միևնույն ժամանակ) հոգան նրա ծախսերը։ Այդպես նա մնաց առանց նրա (կայսրից) կողմից ընդունվելու. իր հետ էր իր կանանցից մեկը, երկու որդիներն ու մեկ դուստրը։

Գ Լ Ո Ւ Ն 42

Մունդարի շորս որդիներն մասին, և թե ինչ արեցին նրանք։

Մունդարի շորս որդիները, հատկապես ավագը, որին Նուղման էին կոչում, Մունդարից ավելի իմաստուն ու պատերազմական կարողություններով օժտված տղամարդ էր։ Հավաքեցին իրենց զորքը և հարձակվեցին Մագնայի ամրոցի վրա, որը նույնպես վերադարձել էր կայսրի մոտ։ Բացի մարդկանց գերի վերցնելուց, սպանելուց կամ այրելուց, նրանք կողոպտեցին ու վերցրին ամեն ինչ՝ ոսկի, արծաթ, պղինձ, երկաթ, բրդից ու կտավից եղած զգեստները, հացահատիկը, գինին ու ձեթը։ Նրանք գրավեցին կենդանիների բոլոր տեսակի հոտերը, ինչ որ իրենց ձեռքն անցավ՝ եզներ, ոչխարներ, այծեր։ Արաբական բանակներն առաջացան և կողոպտեցին Արաբիայի ու Ասորիքի շրջաններում եղած անսահման ունեցվածքն ու ինչքը։ Նրանք հեռացան անապատի խորքը, մեծ քանակությամբ վրաններ խփեցին (այնտեղ), և ավարը բաժանեցին, լինելով միշտ արթուն, ամեն կողմից ուշադիր և պատերազմի համար պատրաստ։ Նրանք նորից դուրս եկան, կողոպտեցին, ավերեցին ու վերադարձան, այնպես որ սարսափի մեջ էր ամբողջ արևելյան շրջանը, մինչև ծովափ, և (մարդիկ) քաղաք էին փախչում ու չէին համարձակվում նրանց երևալ։ Երբ երկրի մեծամեծներն ու զորքի հրամանատարները նրանց լուր ուղարկեցին, ասելով, թե «ինչու՞ եք այս բոլորը կատարում,

նրանք պատասխանեցին. «Ինչու՞ կայսրը մեր հորը գերի վերցրեց, այդպիսի (լավ) գործերից, հաղթանակներից, քաջագործություններից հետո, որ նա կատարեց նրա (կայսրի) համար, (այժմ) նա ճնշված վիճակում է. (բացի այդ) նա դադարեցրեց մեզ անոն¹² տալուց և մենք ապրելու համար ոչինչ չունենք, դրա համար էլ մենք ստիպված ենք այդպես անել, բայց մենք (մարդկանց) չենք սպանել և ոչ էլ տները այրել»: Ի վերջո՝ նրանք գնացին Բոստրա՝¹³ քաղաքը, շրջապատեցին այն և (բնակիչներին) ասացին. «Հանձնեք մեզ մեր հոր զենքերն ու թագավորական իրերը, որոնք ձեզ մոտ են: Եթե դուք այն չկատարեք, ապա մենք ձեզ կոչնչացնենք, կայրենք ու բոլորին կսպանենք և ինչ որ կարող ենք (կանենք) ձեր քաղաքում ու ամբողջ շրջանում»: Երբ դուքսը լսեց այդ, որը հայտնի և նշանավոր մարդ էր, բարկացավ, հավաքեց ամբողջ զորքը, դուրս եկավ, արհամարհելով նրանց որպես (թափառաշրջիկ) արաբների: Նրանք (զորքը) տեղավորեցին նրա դիմաց, հաղթեցին ու սպանեցին, և նրան (դուքսին) և իր մարդկանցից շատերին: Երբ քաղաքի բնակիչները տեսան այդ, (լուր) ուղարկեցին նրանց ասելով. «դադարեցրեք սուրը (սպանությունը) և մենք կտանք այն, ինչ որ ձերն է, և այն ընդունեք խաղաղությամբ»: Այսպես նրանք բերեցին նրանց հոր իրերը: Նրանք (որդիները) վերցրին դրանք և վերադարձան անապատ՝ իրենց բանակատեղին: Ինչ վերաբերում է կողոպուտին ու ավարին, նրանք երկար ժամանակ շարունակեցին այն (կատարել):

Գ Լ Ո Ւ Ն 43

Մադնայի երկրորդ գալուստը, մահը, որը նրան պատահեց այնտեղ, և (այսպիսով) վերջ տրվեց նրա խորամանկությանն ու շարագործությանը

Երբ Տիբերիոս կայսրը լսեց Մունդարի որդիների մասին, շատ բարկացավ և նորից ետ ուղարկեց Մադնային, որ նա Մունդարի եղբորը նրա փոխարեն արաբների թագավոր դարձնի, և եթե կարող է Մունդարի որդիներին, խորամանկությամբ կամ խաբեբայությամբ կամ շողոթորթությամբ և կամ պատերազմով նրանց բռնի. հրամայված էր նույնպես շատ քաղաքների դատավորներին

¹² «Anona»-ռոճիկ, տարեկան ռոճիկ (հիմնականում հացամթերք էին տալիս):

¹³ Իդումե կամ էմոն երկրամասը, Պաղեստինի Հարավային մասում:

ու դուքսերին, որ մեծ բանակով նրա հետ գնան: Այսպես, մեծ հանդիսությամբ նա մեկնեց, և սկզբում Մունդարի եղբորը թագավոր նշանակեց որը տաս օրից մահադավ և ապա¹⁴

ԳԻՐՔ ՉՈՐՐՈՐԴ

Գ Լ Ո Ւ Խ 19

(Եկեղեցու) մեջ բաժանումը, հակաճառությունը, անջատումը, ոչ միայն Սիրիայում, այլև Կիլիկիայում, Ասորիքում, Ասիայում, Կապադովկիայում և Հայաստանում, որը սակայն ամենից շատ (բորբոքվել) էր թաղավորական քաղաքում և նրա շրջակայքում

887 թ. (576) վիշտ վշտի վրա, հարված հարվածի վրա հասավ, հալածված ու բզկտված, վերևում նշված ամբողջ եկեղեցիներին, հավատացյալներին. ամեն տեղ բաժանման, վեճերի պառակտման, սխալների ու շարագործությունների պատճառով, որը սկսվեց (նախ) Հակոբի և Պողոսի միջև, և ապա տարածվեց անգութ խոցի նման, և (կատարեցին) այն, առանց աստծուց վախենալու: Որովհետև եպիսկոպոսները, կղերականները, մեծ ու փոքր վանքերը միացան, ոմանք այս կողմ և ոմանք այն. նույնը արեցին նաև եկեղեցու մարդիկ (հավատացյալները) և քաղաքներում և՛ գյուղերում և՛ շրջաններում. յուրաքանչյուր հատված աշխատում էր վնասել, ավերել, նախատել և վատն ասել մյուսի մասին. բարբարոսաբար և մոլեգնորեն փնտրում էր մյուսի սխալը և զրպարտում նրան. բաժանում էին ժողովուրդին ու պառակտում եկեղեցիները, ճեղքվածք առաջացնում համայնքներում, մինչև որ մեկը զգվեցնում էր իր հարևանին և հեռանում նրանից. (յուրաքանչյուրը) ձգտում էր ավելացնել իր կողմնակիցների (քանակը), և դրա համար անում էր ամեն ինչ, ուրիշներին բաժանելու, մոլորեցնելու, պառակտելու և այլ մարդկանց իրեն կողմնակից դարձնելու համար:

Այսպես, երկու կողմերն էլ լցված էին թշնամական զայրույթով. փոխանակ կարգի, արդարություն ու աստծո վախի, մի բան, որին անձանոթ չէին, և կարող էին զղջալ իրենց վատ գործերի համար և դադարեցնել իր (Քրիստոսի) եկեղեցում ստեղծված երկպառակություններն ու վրդովմունքը: Սակայն այս ոճրային

¹⁴ Այստեղից ասորերեն ձեռագրի 13 գլուխները պակասում են: 4-րդ գրքի առաջին 5 գլուխները ևս չեն հասել: